

PŘEHLED VÝZKUMŮ

51

Brno 2010

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis *Peer-reviewed journal*

Ročník 51
Volume 51

Číslo 1–2
Issue 1–2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Soňa Klanicová, Marián Mazuch, Ladislav Nejman, Olga Lečbychová,
Rudolf Procházka, Jiří Juchelka, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editors, Typography

Pavel Jansa, Ondřej Mlejnek

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce
Cover Photography

Bronzové artefakty nalezené v depotech na hradišti „Tabulová hora“
u Klentnice. Srov. studii A. Navrátila. Foto J. Špaček.
*A foto of bronze artifacts found in hoards in the hill fort „Tabulová
hora“ near Klentnice. See the study of A. Navrátil. Photo by J. Špaček.*

Adresa redakce
Adress

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147
612 00 Brno
E-mail: pv@iabrno.cz

Webové stránky s pokyny pro autory: <http://www.iabrno.cz/pv>

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vydáno v Brně roku 2010

Copyright ©2010 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

BRNO (K. Ú. ŠTÝŘICE, OKR. BRNO-MĚSTO)

Ulice Vídeňská. Sídliště. Magdalénien, epigravetien. Záchranný výzkum.

Stavební rozvoj v místech proluky mezi domy č.p. 16 a 26 na ulici Vídeňská (dříve Koněvova) v Brně-Štýřicích si vyžádal předstihový archeologický výzkum, který proběhl na části parcely ve spolupráci společnosti Archaia Brno, o. p. s., a ústavu Anthropos Moravského muzea v Brně (akce ARCHAIA č. A18/09) v roce 2009. V rámci výzkumu bohatého pravěkého až raně středověkého osídlení byl věnován dostatečný prostor také pozůstatkům paleolitického osídlení, které bylo detekováno již dřívějšími drobnými akcemi (obr. 8:1; Skutil 1930; Valoch 1975).

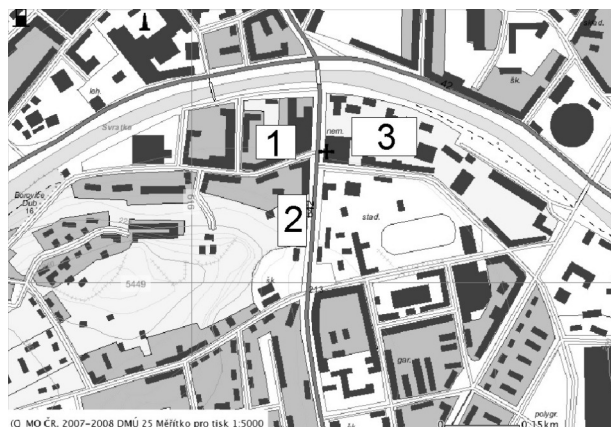
Geomorfologie

Lokalita se nachází na severovýchodním úpatí protáhlého hřbetu Červeného kopce, asi 300 metrů jižně od nynějšího břehu regulovaného toku řeky Svratky, v relativní výšce 10 metrů nad hladinou řeky a v absolutní výšce 210 metrů n. m. Nad lokalitou se zvedá svah ukončený nevysokým strmým útesem spodnoloděvonských slepenců, tvořících masiv Červeného kopce.

Postup prací

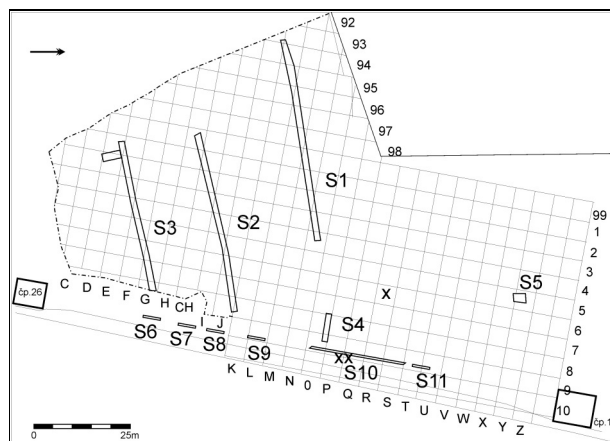
Mezi domy č. 16 a 26 na ulici Vídeňská vznikla odklizením staré zástavby (někdy před rokem 1970, viz Valoch 1975, 3) proluka, která byla využita jako zahrádkářské parcely. Místo zůstalo, jako jedno z mála v intravilánu města, po velmi dlouhou dobu ušetřeno investorských zájmů. Na jaře roku 2009 došlo k vykoupění pozemků se záměrem vybudovat zde obytný komplex se třemi patry garážových stání. To vyvolalo nutnost velkého plošného i hloubkového záchranného výzkumu. Z budoucí stavební plochy byly vymýceny stromy i s kořenovým systémem a ornice (holocenní půda) byla kompletně z celého místa skryta bagry až na bázi holocenní půdy.

Podle původního záměru jsme chtěli navázat na sondy z roku 1972 a plošně odhalit větší plochu nálezové situace. Vzhledem k plánovaným podzemním garážím jsme zároveň chtěli zjistit stratigrafickou situaci na lokalitě a ověřit,

Obr. 8. Výřez mapy s označením jednotlivých lokalit. 1 – nálež v Kamenné ulici, 2 – prostor proluky na ulici Vídeňská, 3 – areál nemocnice U Milosrdných bratří.

Fig. 8. A map section with site locations. 1 – Kamenná Street, 2 – Vídeňská Street, 3 – hospital of "Milosrdných bratří".

Obr. 9. Zkoumaná plocha s umístěním jednotlivých sond (S1–S11) a prvními nálezy štípané industrie (x).

Fig. 9. Excavated area with the test pit locations (S1–S11) and first finds of chipped stone industry (marked by x).

žit, zda zde nenajdeme i starší doklady osídlení. V neposlední řadě jsme chtěli sondami ovzorkovat co největší plochu stavebního záboru. Vzhledem k velkému rozsahu odkryté plochy (přibližně 130 × 90 metrů) jsme ve spolupráci se společností ARCHAIA využili systém strojově vyhloubených sond (obr. 9, sondy S1 až S4), které měly sloužit k zjištění stratigrafických podmínek na lokalitě a k detekci archeologických situací, zejména pak ke stanovení případného plošného rozšíření paleolitické kamenné industrie. První sondy ve svahu kopce ale zachytily pouze pravěké a středověké objekty. Další zjišťovací sondy jsme nechali vyhloubit po celé délce spodního okraje plochy (tj. podél chodníku), ve směru od hrany domu č. 26 k domu č. 16 (obr. 9, sondy S6 až S11). Jedna menší sonda o rozměrech zhruba 3,5 × 2 metry vznikla v souvislosti s budováním technického zázemí pro dělníky (budoucího septiku) severním směrem od testované plochy (obr. 9, sonda S5).

Sondy S1–S4 nezachytily žádnou paleolitickou industrii, stejně jako sondy S6–S9. První artefakty *in situ* byly nalezeny v sondě S5 a S10 a v rýze vedené šikmo k těmto sondám, ve které měly být uloženy inženýrské sítě pro potřeby stavby (obr. 9, nálezy ŠI jsou označeny křížky).

Metodologie

Hlavním metodologickým problémem byl rozsah plochy, kterou bylo nutné prozkoumat. Po zjištění, že se artefakty nacházejí ve svrchní poloze pozdně glaciálních sedimentů těsně pod holocenními vrstvami, a po skrytí holocenních vrstev jsme využili častého narušování sedimentů dešťovými srážkami a prováděli pravidelné povrchové sledování celé plochy. V místech, kde se podařilo zachytit patinovanou kamennou industrii, jsme vyhloubili systém kopaných sond pro určení plošného rozsahu koncentrace a jejího vertikálního uložení. Následující archeologický výzkum pak probíhal podle obvyklých standardů se zaměřováním artefaktů ve třech souřadnicích, odběrem sedimentů na plavení a vyzvedáváním klíčových situací v neporušených blocích k laboratornímu zpracování.

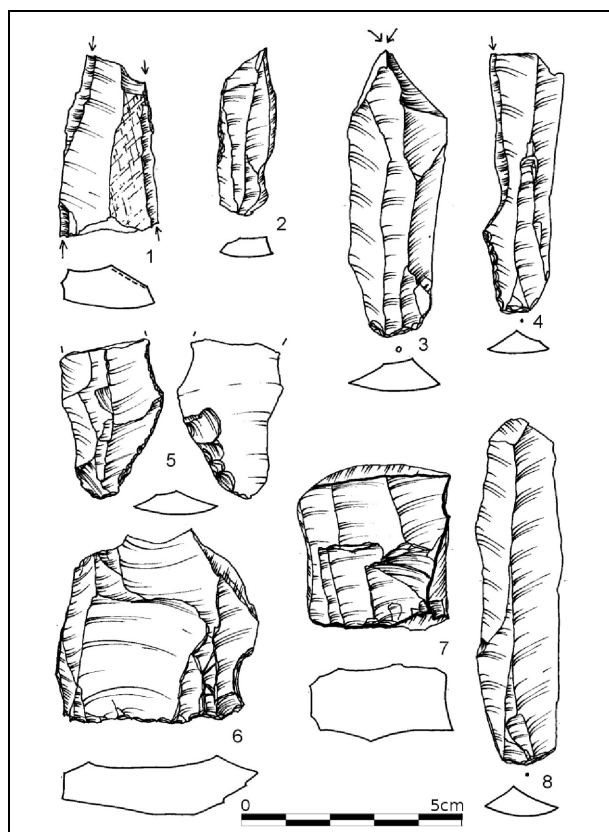
Nálezy

První industrie *in situ* byla zachycena v rámci bagrovaných sond, a to v místech podél plotu u chodníku, v pásu 10, zhruba v ploše dřívějších výzkumů K. Valocha (obr. 9, sonda 10). Tato poloha se kryje s dříve známou lokalitou Brno–Vídeňská ulice, která byla v rámci grantového projektu GAČR 404/03/1057 evidována jako Brno–Štýřice III. Zde jsme prozkoumali čtverce 7–10/P–R. Z nich byl vůbec nejbohatším čtverec 8/Q s dominancí rohovce typu Olomučany. Zároveň jsme zaměřili jednu ze starších sond K. Valocha (podrobně viz Neruda, Nerudová v tisku). Na rozhraní čtverců 8–9/O jsme objevili kompletní spodní čelist mamuta. Nalezená industrie se zde sice nacházela ve shodné stratigrafické pozici (s Valochovými pozorováními i souhlasně s polohou artefaktů v horní části plochy, viz dále), ale sraša, v níž se industrie nacházela, jevila známky intenzivního opakovaného zvodnění. Artefakty ležely vertikálně či šikmo a nebyly doprovázeny drobnými šupinkami. Surovinové složení bylo velmi pestré; objevily se silicity z glacienních sedimentů, rohovce typu Olomučany, spongolit, rohovce typu Krumlovský les nebo Zdislavice-Troubky. Technologie je prezentována hlavně preparační debitáží, přičemž ale dekortikační úštěpy nejsou příliš časté. Jádra ještě nejsou zcela vytěžena, i když rozměry některých dochovaných čepelí naznačují, že původní délka těžních ploch jader byla již poněkud redukována. Z nástrojů se objevují pouze rydla (1 s rydlovými odštěpy) a dvě čepelky s otupeným bokem (tab. 1; obr. 10:1, 3–4).

Ve čtvercích 9–10/P jsme odkryli také velkou, horizontálně uloženou vrstevnatou plochu o mocnosti zhruba 2 cm, probarvenou do černa, ale postrádající uhlíky nebo jakékoliv jiné pozůstatky lidské činnosti. Její okraj našel a popsal ve svém deníku již K. Valoch, který se s určitou rezervou domníval, že snad jde o ohniště. Odebrali jsme proto několik vzorků na mikromorfologii. Podle předběžného posudku L. Lisé nejde o antropogenní sediment. Spíše se zdá, jako by černá vrstva představovala v určité době původní povrch terénu, na kterém se opakovaně kumulovala srážková voda.

Nálezově velmi bohatou byla jáma pro septik (obr. 9, sonda 5), vzdálená od nejbližší sondy K. Valocha přibližně 25 metrů (obr. 11). Prozatím není jasné, zda se jedná o tutéž lokalitu, jak je naznačeno na obr. 11, či zda bude tato koncentrace oddělena. Industrie se nacházela na rozhraní holocenního horizontu a podložní sraše, v některých místech sekundárně porušená mladohradištním řadovým pohřebištěm (hrobová dna se nacházela téměř na kontaktu s horizontem s paleolitickými nálezy). Kamenné artefakty, které představovaly hlavně preparační debitáž s podílem jader a rydel, byly opět vyrobeny z poměrně pestrého spektra surovin: silicity z glacienních sedimentů, rohovce typu Olomučany, spongolitu i rohovce typu Krumlovský les (v tab. 1 souhrnně pod označením dolní poloha).

Po dešťových srážkách se začaly objevovat patinované artefakty na povrchu svahu v horní části plochy (čtverce 94–98/M–P) a současně byly také získány nálezy z vrstvy 0–20 cm v objektu velkého hliníku, který se nacházel o něco níže ve svahu (obr. 9). Proto jsme začali místa s nejhustšími nálezy (čtv. 94–95/M–N) zkou-

Obr. 10. Brno–Štýřice III. Výběr kamenné štípané industrie. 1,3,4–rydla, 2–rydlový odštěp, 5–opotřeбенý zloemek, 6, 7–jádra, 8–čepel.

Fig. 10. Brno–Štýřice III. A selection of chipped stone industry. 1, 3, 4–burins, 2–burin spall, 5–tool fragment, 6, 7–cores, 8–blade.

mat plošně. Tuto polohu jsme pracovně označili jako Brno–Štýřice IIIa. Ve jmenovaných čtvercích jsme v horní úrovni nejsvrchnějšího sprašového pokryvu našli bohatou koncentraci kamenné štípané industrie v autochtonní či paraautochtonní pozici, doprovázenou zbytky barviva, uhlíků a zvířecích kostí. Artefakty ležely většinou na plocho a byly doprovázeny i drobnými šupinkami. Surovinově převládala silicity z glacienních sedimentů, doplněný ojediněle spongolitem a rohovcem typu Olomučany. Poměrně početná industrie obsahuje spíše pozůstatky sekundárního zpracování jader, kterých je zde ale výrazně méně, a minimum nástrojů. Mezi nimi se sporadicky objevují rydla, jedna čepel s otupeným bokem, jeden mikrolit a zloemek retušovaného nástroje. Další artefakty pocházejí ze čtverce 97/N–O, přičemž pruh 96 byl zcela bez nálezů.

V rámci zkoumání pravěkých objektů bylo zachráněno další výrazné množství kamenné industrie. Jejich plošná distribuce je na obr. 11 vyznačena světle šedou barvou. Artefakty se vždy nacházely v nejsvrchnější úrovni záspy objektů (tedy v hloubce 0–20 cm), zřejmě jako součást jejich sekundárního záspy.

Interpretace

Situace na ploše není zcela jednoduchá. Prozatím se domníváme, že jsme odkryli a zdokumentovali dvě lokality: spodní polohu (Brno–Štýřice III), známou z dřívějších vý-

zkumů, u níž jsme podstatně rozšířili její plošný rozsah, a nově jsme detekovali horní polohu (Brno–Štýřice IIIa). Vzájemný vztah mezi nimi není zcela jednoduché interpretovat, protože klíčový prostor byl narušen pozdějšími (pravěkými a středověkými) objekty. Nicméně horní lokalita je od původní polohy Štýřice III poněkud vzdálená a její prostor je poměrně ostře plošně vymezen. Hrana, která je znázorněná na plánu, představuje okraj domu a příslušné zahrady, která je zahlobena zhruba o 1 metr níže vůči námi zkoumanému terénu. Vrstva s nálezy byla jižně, východně a západně zcela jasně ohraničená, ale pokračovala severním směrem. Přitom pruh 96 byl také zcela bez nálezů. Zbytek této polohy s paleolitickými artefakty byl zřejmě nerozpoznán a zničen při stavbě zmiňovaného domu a při výrazných terénních úpravách s tím spojených. Další industrie *in situ* byla ojediněle zachycena až ve čtvercích 97/N–O a 99/O (na obr. 9 vyznačeno tmavě šedou barvou).

Plošné vymezení spodní polohy – lokality Štýřice III – je částečně dáno na východní straně uměle – okrajem chodníku, nicméně vzhledem k horizontálnímu průběhu vrstvy vůči modelaci terénu možná původně v prostorách chodníku paleolitická vrstva vyznívala. Jižním směrem vyznívá lokalita v místech čtverce 9/N, kde byl nalezen již jen 1 artefakt. Východně v pásu 7/P–R, který byl částečně též narušen subrecentními objekty, byly zaznamenány jen jednotlivé artefakty a východně nebyly nalezeny žádné další nálezy. Severním směrem se podařilo najít industrii v již zmíněné sondě S5 (septik), ale přímý vztah mezi sondou 5 a lokalitou III prozatím nebylo možné určit.

Na základě terénních zápisků K Valocha jsme se pokusili rekonstruovat situaci výzkumu z roku 1972 (obr. 11, tmavě šedě, čísla v kroužku 1–4) a zjišťovacích son-

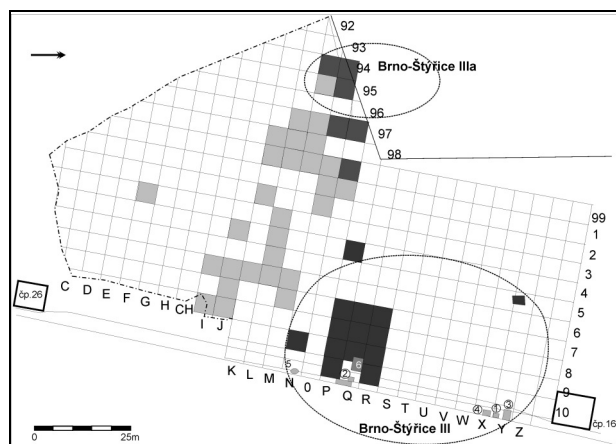
dází provedených v roce 1988 (obr. 11, tmavě šedě s číslem 6). Valochovy sondy se nám podařilo zachytit a přesně zaměřit, takže rekonstruovaný plán můžeme pokládat za přesný. V této souvislosti je dobré zmínit nález části koňské mandibuly (na obr. 11, ozn. číslem 5) z roku 1972. Jedná se totiž o nejvzdálenější prokazatelně doložené místo s nálezy (konkrétně K. Valoch ve svém deníku uvádí vzdálenost 67 metrů od domu č. 16). Mohli bychom tedy předpokládat, že lokalita Štýřice III byla poměrně rozsáhlá nebo byla tvořená větším počtem jednotlivých kumulací.

Závěr

V rámci předstihového archeologického výzkumu byla skryta plocha přibližně 130 × 90 metrů, díky čemuž se podařilo nejen zaměřit sondy z výzkumu K. Valocha, ale také objevit další samostatnou lokalitu. Obě zjištěné polohy jsou charakteristické přítomností velkého množství kamenné štípané industrie, zvířecích kostí a uhlíků, které v případě dolní lokality byly zachyceny i v koncentracích reprezentujících ohniště. Vzhledem k surovinovému složení a technologickým odlišnostem v náplni kamenné štípané industrie mezi oběma jednotkami se domníváme, že jsme v rámci zkoumané plochy odkryli epigravettinské (lokalita IIIa) a magdalénienské (lokalita III) sídliště s absolutním datem 14 500 BP (Valoch 1993). Jejich bližší chronostratigrafická pozice bude dále upřesňována, včetně podrobného technologického popisu nalezených artefaktů (Neruda, Nerudová v tisku).

Z hlediska sídelních strategií bylo okolí lokality Brno–Štýřice velmi příhodné pro osídlení. Vhodná geomorfologická poloha na spočinu nad řekou byla proto několikrát využita, jak o tom svědčí nejen nálezy z ulice Vídeňské, ale i jejího přilehlého okolí (ulice Kamenná čp. 4; Skutil 1930). Další osídlení, pravděpodobně také epigravettinské, zjistil při nedávné rekonstrukci části nemocnice U Milosrdných bratří P. Škrdla (obr. 8; Škrdla *et al.* 2005). Blízkost vodního toku s množstvím zvěře skýtala vhodné podmínky zřejmě k opakovanému osídlování tohoto areálu.

Zdeňka Nerudová, Petr Neruda

Obr. 11. Plošný plán kopaných ploch (tmavě šedě) a plošných nálezů industrie (světle šedě). Čísla 1–4 v kroužku – místa původních sond K. Valocha z roku 1972, 5 – poloha nálezů koňské čelisti z roku 1972, 6 – lokalizace sond K. Valocha z roku 1988.

Fig. 11. Location of the excavated areas with the Palaeolithic layer *in situ* (in dark grey) and extension of Palaeolithic finds in secondary position (in light grey). Numbers 1–4 in circle – location of archaeological test pits from 1972, 5 – location of a horse mandible (1972), 6 – location of K. Valoch's 1988 test pits.

Literatura

- Neruda, P., Nerudová, Z. 2009: Záchraný výzkum paleolitické stanice na ulici Vídeňská (Brno). 15. Kvarter, sborník abstrakt, 24–25. Brno.
- Neruda, P., Nerudová, Z. v tisku: Záchraný archeologický výzkum v Brně–Štýřicích (ul. Vídeňská). *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.*
- Skutil, J. 1930: Zpráva o nové paleolitické stanici v Brně, objevené roku 1929. *Časopis moravského muzea, Sci. soc.* 26/27, 436–440.
- Škrdla, P. *et al.* 2005: Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 46, 173–177.
- Valoch, K. 1975: Paleolitická stanice v Koněvově ulici v Brně. *Archeologické rozhledy* 27, 3–17.
- Valoch, K. 1993: V září ohňů nejstarších lovců. In: V. Podborský (ed.): *Pravěk dějiny Moravy*, 11–70. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.

Tab. 1. Brno-Štýřice III: Složení kamenné štípané industrie.

Tab. 1. Brno-Štýřice III: The composition of lithic industry.

Složení industrie Character of lithic industry	Brno-Štýřice III dolní poloha lower site		Brno-Štýřice IIIa dolní poloha upper site	
		%		%
ústěpy neretušované/flakes	143	56,4	382	91,38
čepel neretušované/blades	72	28,3	23	5,6
jádra/cores	15	5,8	2	0,4
rydla/burins	11	4,3	2	0,4
rydlový odštěp/burins blow	4	1,8	3	0,77
čepel s otup. bokem/backed blade	2	0,8	1	0,24
mikrolit/microlith	0	0,0	1	0,24
manuport	6	2,6	3	0,77
zlomek nástroje/fragment of tool	0	0,0	1	0,24
celkem ks/total pc.	253	100,0	418	100,0

Resumé

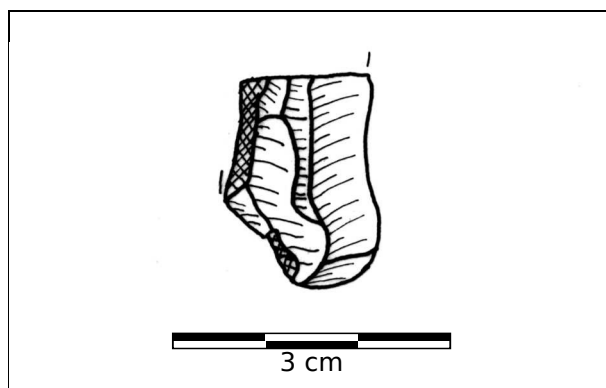
In 2009 a building site in Brno-Štýřice-Vídeňská Street (Koněvova Street) was excavated in collaboration with ARCHAIA Company and Anthropos Institute of Moravian Museum. During the salvage excavation a new Palaeolithic site of Brno-Štýřice IIIa was identified (fig. 9, 11). It differs in raw material distribution and lithic technology from the previously excavated site Brno-Štýřice III, excavated and published by K. Valoch (1972) and attributed to the Magdalenian period. Both sites are characterised by large numbers of stone artifacts (see tab. 1), faunal fragments and charcoal. In the lithic industry, flakes (often from core preparation) prevail. The retouched tools are not numerous and burins are the most common tool type. The chronological position of both sites will be established after detailed analyses of lithics and ¹⁴C dating.

BRNO (K. Ú. VINOHRADY, OKR. BRNO-MĚSTO)

Křtinská ulice. Počátek mladého paleolitu. Ojedinelý nález. Povrchový průzkum.

Na jaře 2009 byl při povrchovém průzkumu na dosud nezastavěné ploše na souřadnici 49°12'0.304"N, 16°39'45.289"E nalezen fragment patinovaného paleolitického artefaktu, vyrobeného z rohovce typu Stránská skála. Morfologicky se jedná o bazální část čepel, na jejíž dorsální straně jsou evidentní předchozí těžební čepelové negativy. Artefakt nejeví výraznější technologické znaky, a proto jej lze jen rámcově klást do počátků mladého paleolitu, případně starší fáze mladého paleolitu. K prvnímu publikovanému nálezu paleolitického artefaktu z tohoto prostoru došlo v roce 2007 (Matějec 2009). I když bylo paleolitické osídlení zjištěno na nedaleké lokalitě Růženin dvůr (např. Škrdla 1997), nelze jej vzhledem k jeho staropaleolitickému stáří dávat s nálezem do souvislosti. Nejbližší analogickou industrií lze tak hledat na lokalitě Bílá hora, odkud pochází kolem jednoho tisíce nálezů kamenné štípané industrie bohunicenu, z nichž část jeví i výrazné aurignacoidní prvky (Nerudová 2006).

Petr Matějec

Obr. 12. Brno-Vinohrady. Fragment artefaktu.

Fig. 12. Brno-Vinohrady. An artifact fragment.

Literatura

- Matějec, P. 2009: Brno (k. ú. Vinohrady, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 50, 220.
- Nerudová, Z. 2006: Časně mladopaleolitické industrie z Bílé hory (Brno-Židenice) a Podstránské (Brno-Slatina). Poznámky k postavení bohunicenu v brněnské kotlině. *Acta Musei Moraviae, Sci. soc.* 91, 65–88.
- Škrdla, P. 1997: Brno-Vinohrady (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 1993–1994, 97–99.
- Valoch, K. 1987: Eine neue frühjungpaläolithische Fundstelle in Brno-Židenice. *Časopis moravského muzea, Sci. soc.* 72, 45–51.

Resumé

An isolated artifact fragment made from Stránská skála-type chert, which can be dated back to the EUP, was found on the cadastral territory of Brno-Vinohrady.